

Назва: Кацялок армейскі (салдацкі, паходны кацялок)

Матэрыял: метал

Навуковае апісанне

Кацялок армейскі (салдацкі, паходны кацялок) — палявы (паходны) посуд, які знаходзіцца на аснашчэнні вайскоўцаў многіх дзяржаў свету. Першыя ваенныя кацялкі, якія былі знойдзеныя навукоўцамі пры раскопках, адносяцца да эпохі Старажытнай Грэцыі. Воіны грэчаскай арміі высока шанавалі медны кацялок, які ў тых часы каштаваў нямала і быў жаданай здабычай для любога. Раскопкі старажытнарымскіх гарадоў паказалі, што ў эпоху кіравання Рыма армейскі кацялок выкарыстоўваўся салдатамі ва ўсіх легіёнах Рымскай імперыі. Варварскія плямёны той эпохі, асабліва кельты, выкарыстоўвалі кацялкі для магічных абрадаў.

Салдацкі кацялок ўваходзіць у лік рэчаў праязічных, далёкіх ад бітваў, тым не менш, абысціся без яго салдату было няпроста. Да 22 чэрвеня 1941 года ў Чырвонай Арміі выкарыстоўвалася два тыпу кацялкоў: круглыя, якія нагадваюць звычайную каструлю, і плоскія або “пупышкападобныя”, з вечкам, якой кацялок накрываўся пры пераносцы. “Пупышкападобныя” кацялкі ўжываліся яшчэ ў Рускай імператарскай арміі, але спачатку вырабляліся з медзі або латуні. У 1936 годзе разам з новым комплексам экіпіроўкі і рыштунку байца Чырвонай Арміі на забеспячэнне РККА быў прыняты алюмініевы кацялок. За аснову канструкцыі быў узяты нямецкі кацялок, які ўжываўся ў вермахце. Выпуск кацялкоў падобнага ўзору з нязначнымі зменамі разгарнулі ў Ленінградзе на заводзе «Чырвоны Выбаржац», дзе да гэтага выпускаўся іншы, «круглы» тып кацялка.

З увядзеннем новага плоскага «кацялка ўзору 1936 года вытворчасць круглых кацялкоў было спынена, але на складах заставаўся досыць вялікі запас выпушчаных. У выніку да пачатку Вялікай Айчыннай вайны ў Чырвонай Арміі адначасова выкарыстоўваліся ўсе пералічаныя разнавіднасці салдацкіх кацялкоў. У першыя месяцы Вялікай Айчыннай вайны Чырвоная армія панесла велізарныя страты ў людзях, прычым, як забітымі, так і палоннымі. Разам з людзьмі з-за імклівага наступу вермахта на пакінутай тэрыторыі незваротна губляліся прадметы экіпіроўкі і рыштунку, у тым ліку і кацялкі. Акрамя таго, пры адступленні былі пакінутыя склады прыгранічных ваенных акругаў, на которых знаходзіліся немалыя запасы.

Таму адначасова з мабілізацыяй арміі востра паўстала пытанне забеспячэння войскаў узбраеннем і ўсімі астатнімі належылі да забеспячэння прадметамі. Акрамя таго, з-за масавасці патрабавалася паменшыць кошт экіпіроўкі. Так атрымалася, што асноўная вытворчасць салдацкіх кацялкоў было размешчана ў Ленінградзе, але ўжо да сярэдзіны ліпеня 1941 года немцы былі ў 100 кіламетрах ад горада. Усе гэтыя факты вымусілі кіраўніцтва НКО выбраць месца для новай вытворчасці, якое размяшчалася ў Пермскім краі - завод №700 Наркамата чорнай металургіі, ён жа ЛМЗ – Лысьвенскі металургічны завод. Гэта прадпрыемства вырабляла для народнай гаспадаркі эмаляваны посуд, а для патрэб арміі – корпуса боепрыпасаў і сталёвыя салдацкія каскі. У якасці матэрыялу для кацялкоў наўзамен дэфіцытнага алюмінія вырашана было выкарыстоўваць звычайную сталь, пры гэтым вытворчасць суцэльнацягнутых луджанай волавам кацялкоў было

арганізавана ўпершыню ў СССР. Аднак параўнальна таннае ў плане выдаткаў ліставога металу і штампоўкі вытворчасць кацялкоў мела адзін вялікі недахоп-значны расход волава пры луджэнні. Пры гэтым 40% волава ішло на пакрыццё вонкавай паверхні кацялка, што было зусім неабавязковым. Ліквідаваць праблему луджэння толькі ўнутранай паверхні кацялка доўгі час не ўдавалася, але ў лютым 1942 задача была паспяхова вырашана, і ЛМЗ перайшоў на аднабаковае луджэнне. Пры гэтым тэхналагічны працэс луджэння змяніўся толькі нязначна, а якасць і колькасць выпушчаных кацялкоў не знізіліся. Іншымі словамі, новая тэхналогія давала істотную эканомію волава, якое ва ўмовах вайны было дэфіцытным стратэгічным матэрыялам. Нязначнае ў вагавым дачыненні для аднаго кацялка зніжэнне выдаткаў волава дазволіла эканоміць у год 45-50 тон стратэгічнага металу, які паступаў у СССР пераважна з-за мяжы. Гэта давала эканомію каля 5 мільёнаў рублёў. За другую палову 1941 было выпушчана крыху больш за два мільёны такіх кацялкоў, у 1942 годзе іх здалі ўжо амаль 3,5 млн а ўсяго да 1945 годзе на ЛМЗ было выраблена каля 20 мільёнаў сталёвых луджаных кацялкоў. Пры гэтым у ходзе вытворчасці цана кацялка пастаянна зніжалася – так, напрыклад, да канца 1942 года яна складала 4 рубля, што было менш цэны 1941 года амаль на 20%. Перамога кавалася не толькі на фронце, але і ў тыле, часам складаючыся з малапрыкметных і нязначных на першы погляд рэчаў.